

ΑΡΧΑΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ 9/06/2017
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

Δηλαδή στις άλλες ικανότητες, όπως ακριβώς εσύ λες, αν κάποιος υποστηρίζει ότι είναι ικανός αυλητής ή σε οποιαδήποτε άλλη τέχνη, στην οποία όμως δεν είναι, γελούν εις βάρος του ή οργίζονται, και οι συγγενείς πλησιάζοντάς τον τον συμβουλεύουν σαν να είναι τρελός. Στη δικαιοσύνη όμως και στην άλλη πολιτική αρετή ακόμη κι αν ξέρουν ότι είναι άδικος, αν αυτός ο ίδιος λέει την αλήθεια ενάντια στον εαυτό του μπροστά σε πολλούς άλλους, πράγμα το οποίο θεωρούσαν στην πρώτη περίπτωση ότι είναι σωφροσύνη, δηλαδή το να λέει την αλήθεια, στη δεύτερη περίπτωση τρέλα, και ισχυρίζονται ότι πρέπει να λένε όλοι ότι είναι δίκαιοι, είτε είναι είτε δεν είναι, ειδικά ότι είναι τρελός αυτός που δεν οικειοποιείται τη δικαιοσύνη, διότι κατά τη γνώμη του είναι ανάγκη ο καθένας χωρίς εξαίρεση κατά κάποιο τρόπο να συμμετέχει σ' αυτή, διαφορετικά να μην υπάρχει μεταξύ των ανθρώπων.

B1.

«ήγουνται πάντες ἄνθρωποι πάντα ἄνδρα μετέχειν δικαιοσύνης τε καὶ τῆς ἄλλης πολιτικῆς ἀρετῆς»

Στο σημείο αυτό ο Πρωταγόρας προλέγει την αναφορά μιας απόδειξης για την καθολικότητα της δικαιοσύνης και της υπόλοιπης πολιτικής αρετής. Φαίνεται, λοιπόν, ότι ο λόγος του θα εξακολουθήσει να στρέφεται γύρω από την προσπάθεια του να στηρίξει με ατράνταχτα επιχειρήματα την πεποίθησή του για την καθολικότητα της αρετής.

Πρέπει, όμως, να κάνουμε μια παρατήρηση. Ουσιαστικά με αυτόν τον τρόπο δεν απαντά στην ένσταση του Σωκράτη για το διδακτό της αρετής. Ίσα - ίσα, θα λέγαμε ότι την καθολικότητα της αρετής μάλλον την προέβαλε και ο Σωκράτης, όταν παρουσίασε ως λογική πράξη των Αθηναίων το γεγονός ότι σε όλους επιτρέπουν να μιλούν στην Εκκλησία του δήμου για θέματα πολιτικά. Αρα, εύλογα, θα έλεγε κανείς πως ο Πρωταγόρας μιλά τόση ώρα, για να διατυπώσει απλώς μια γνώμη σύμφωνη με αυτή του Σωκράτη. Δε συμβαίνει αυτό ακριβώς. Ο Πρωταγόρας απλώς αναφέρει το ίδιο παράδειγμα που χρησιμοποίησε ο Σωκράτης, για να οδηγηθεί, όμως, σε ένα διαφορετικό συμπέρασμα. Ο Σωκράτης, δηλαδή, ανέφερε το παράδειγμα των Αθηναίων, για να αποδείξει ότι η αρετή δε διδάσκεται, αλλά ο οποιοσδήποτε -χωρίς διδασκαλία- μπορεί να εκφέρει άποψη για πολιτικά ζητήματα. Αντιθέτως, ο Πρωταγόρας αναφέρει το ίδιο παράδειγμα, για να αποδείξει ότι όλοι οι άνθρωποι μετέχουν στην πολιτική αρετή και κατ' επέκταση και στα συστατικά της στοιχεία: τη δικαιοσύνη, την αιδώ.

ΤΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ.

ΑΠΟΔΕΙΚΤΕΑ ΘΕΣΗ: Όλοι οι άνθρωποι νομίζουν πως κάθε άντρας έχει μερίδιο στην πολιτική αρετή (ήγουνται πάντες άνθρωποι πάντα άνδρα μετέχειν δικαιοσύνης τε και τῆς ἄλλης πολιτικῆς ἀρετῆς),

ΑΠΟΔΕΙΞΗ: Στις τέχνες, ἔστω ὅτι κάποιος δεν εἶναι καλός αυλητής. Αν πει το αντίθετο ὅτι εἶναι καλός αυλητής θεωρεῖται τρελός, ἐνῶ αν πει την ἀλήθεια θεωρεῖται συνετός. Σε θέματα πολιτικῆς ἀρετῆς, ὅμως, ἔστω ὅτι κάποιος δεν εἶναι δίκαιος. Αν πει την ἀλήθεια ὅτι δεν εἶναι δίκαιος ἢ ὅτι δεν παριστάνει το δίκαιο, θεωρεῖται τρελός, ἐνῶ αν πει ὅτι εἶναι δίκαιος ἢ παριστάνει τον δίκαιο, θεωρεῖται μυαλωμένος, ἐπειδὴ ὅλοι πρέπει να ισχυρίζονται ὅτι εἶναι δίκαιοι (πάντας δεῖν φάναι εἶναι δικαίους) και ἐπειδὴ εἶναι ἀναγκαῖο να ἔχει ο καθένας μερίδιο στην πολιτική ἀρετή (ἀναγκαῖον οὐδένα ὄντιν οὐχί... μετέχειν αὐτῆς).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ: Όλοι νομίζουν ὅτι κάθε ἄνθρωπος ἔχει μερίδιο στην πολιτική ἀρετή (ὡς ἀναγκαῖον οὐδένα ὄντιν' οὐχί ἀμῶς γέ πως μετέχειν αὐτῆς).

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΥ/ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΟΣ

Ο συλλογισμός του Πρωταγόρα, ο οποίος μάλιστα δίνεται ως τεκμήριο ἀτρέπταχτο για τη στήριξη της θέσης του, ἔχει ἀρκετές ἀδυναμίες, ἐνῶ ο σοφιστής φαίνεται να ἀντιφάσκει κιόλας. Παρατηρούμε, λοιπόν, τα εξής:

α) ἐνῶ η ἀποδεικτέα θέση ἔχει ἀποφαντική διατύπωση (ήγουνται... μετέχειν), στις δύο αιτιολογήσεις ὑπάρχει δεοντολογική διατύπωση. Οι προτάσεις, δηλαδή, οι οποίες χρησιμοποιούνται για να καταλήξει ο Πρωταγόρας στο συμπέρασμα (οι προκείμενες προτάσεις), περιλαμβάνουν το «πρέπει» (δεῖν φάναι και ἀναγκαῖον μετέχειν), που ὅμως δεν ἔχει ἀποδεικτική ἰσχύ. Δεν μπορούμε να πούμε: «ὅλοι ἔχουν πολιτική ἀρετή, ἐπειδὴ ὅλοι πρέπει να ισχυρίζονται πως εἶναι δίκαιοι και ἐπειδὴ εἶναι ἀναγκαῖο να ἔχουν ὅλοι μερίδιο σ' αὐτήν». Το ζητούμενο εἶναι τι συμβαίνει και ὄχι τι πρέπει να συμβαίνει. Ο συλλογισμός θα ἦταν λογικά ὀρθός, αν εἶχε ως συμπέρασμα τη φράση: ἡγουνται πάντες ἄνθρωποι πάντα ἄνδρα δεῖν μετέχειν δικαιοσύνης, που εἶναι δεοντολογική και θα συμφωνούσε με τις αιτιολογήσεις. Ἄρα, ο Πρωταγόρας μᾶλλον ἀπέτυχε να ἀποδείξει την καθολικότητα της πολιτικῆς ἀρετῆς. Ἀντιθέτως, αὐτό που ἀπέδειξε εἶναι η ἀνάγκη της καθολικότητας της. Μάλιστα, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ὅτι ὅσο πιο ἔντονα διαλαλεῖ κανεὶς την ἀναγκαιότητα ὑπαρξης ἐνός πράγματος, τόσο πιο πιθανό φαίνεται ὅτι αὐτό το πράγμα δεν ὑπάρχει, ἀλλὰ εἶναι ἕνας στόχος.

β) Μας προκαλεῖ ἐντύπωση με πόσο ἀποκαλυπτικό τρόπο και χωρίς προσχήματα ο Πρωταγόρας καταγράφει τη συμπεριφορά των ἀνθρώπων. Παρουσιάζει τους ἀνθρώπους να μην ενδιαφέρονται για το τι εἶναι, ἀλλὰ για το τι δείχνουν. Προβάλλει ως λογική και ὄχι ως ἠθικά ἐπιλήψιμη τη στάση των ἀνθρώπων, των οποίων το μέλημα εἶναι να φανούν δίκαιοι και ὄχι να εἶναι στην πραγματικότητα δίκαιοι. Φυσικά, οι παρατηρήσεις του Πρωταγόρα δεν ἀπέχουν ἀπὸ την πραγματικότητα. Ἴσα - ἴσα, ο μγάλος σοφιστής ρεαλιστικά ἀπεικονίζει την ἀνθρώπινη νοοτροπία και τη συμπεριφορά των ἀνθρώπων μέσα στα πλαίσια της κοινωνικῆς τους ζωῆς. Αποτυπώνει με μγάλη ἀκρίβεια την ἀνθρώπινη ψυχή που

ενδιαφέρεται για την εξωτερική εντύπωση που δίνει και όχι για την πραγματική εικόνα. Ωστόσο, δεν μπορούμε παρά να αισθανθούμε μια ενόχληση, όταν αυτήν την πραγματικότητα δεν την κατακρίνει ένας άνθρωπος του πνεύματος. Θα λέγαμε ότι από ένα φιλόσοφο δεν απαιτεί κανείς απλώς να καταγράψει την πραγματικότητα (αυτό μπορεί να είναι έργο των κοινωνιολόγων, των ψυχολόγων κτλ.), αλλά να στηλιτεύσει τα κακώς κείμενα αυτής της πραγματικότητας.

γ) Στο συλλογισμό του Πρωταγόρα φαίνεται να υπάρχει μια αντίφαση. Από τη μια πλευρά ισχυρίζεται ο σοφιστής ότι όλοι μετέχουν στη δικαιοσύνη και στην πολιτική αρετή (πράγμα το οποίο άλλωστε είναι αυτό που θέλει να αποδείξει ο Πρωταγόρας) και από την άλλη λέει ότι όλοι πρέπει να λένε ότι είναι δίκαιοι, ακόμα και αν δεν είναι («έάντε μη ὦσιν»), ομολογώντας φανερά ότι υπάρχουν κάποιιοι, οι οποίοι δεν είναι δίκαιοι, δε μετέχουν δηλαδή στη δικαιοσύνη. Θα μπορούσαμε, λοιπόν, να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι ο Πρωταγόρας αυτό που τελικά φαίνεται να υποστηρίζει είναι ότι όλοι πρέπει να είναι κάτοχοι της δικαιοσύνης και της αρετής και όχι ότι όλοι είναι στην πραγματικότητα κάτοχοι τους.

δ) Αν την έχουν όλοι, καθώς τη μοίρασε σε όλους ο Δίας, τότε πώς μπορεί να δικαιολογηθεί η άλλη άποψη του Πρωταγόρα που θα ακολουθήσει στη συνέχεια, ότι δηλαδή η αρετή διδάσκεται;

B.2.

«ἐν δὲ δικαιοσύνη καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ πολιτικῇ ἀρετῇ, ἐάν τινα καὶ εἰδῶσιν ὅτι ἄδικός ἐστιν, ἐὰν οὗτος αὐτὸς καθ' αὐτοῦ τάληθῆ λέγῃ ἐναντίον πολλῶν, ὃ ἐκεῖ σωφροσύνην ἡγοῦντο εἶναι, τάληθῆ λέγειν, ἐνταῦθα μανίαν» Παρατηρούμε στο σημείο αυτό την επιτυχή περιγραφή της συμπεριφοράς των ανθρώπων. Ο Πρωταγόρας με λίγες λέξεις παρουσιάζει την εικόνα των ανθρώπων, οι οποίοι γελούν και κοροϊδεύουν κάποιον που νομίζει ότι διακρίνεται σε κάποιον τομέα, χωρίς αυτό να συμβαίνει στην πραγματικότητα. Όμως, η συμπεριφορά τους μπορεί να ξεπερνά την απλή ειρωνεία και να φτάνει στα όρια της οργής, της αγανάκτησης. Πραγματικά, υπάρχουν φορές που ο άνθρωπος εξοργίζεται και δυσφορεί με κάποιους που αυτοεπαινούνται και υπερηφανεύονται για επιδόσεις σε διάφορους τομείς, χωρίς όμως, να τις σημειώνουν στ' αλήθεια.

Η στάση, βέβαια, των φίλων και συγγενών απέναντι στους ανθρώπους τους που επιδεικνύουν τέτοια συμπεριφορά είναι διαφορετική. Αυτοί, μη μπορώντας να περιγελάσουν τους δικούς τους ανθρώπους και να εξοργιστούν μαζί τους, τους συμβουλεύουν, θέλοντας να τους βοηθήσουν να διορθώσουν τη στάση τους αυτή που τους εκθέτει. Βέβαια, ίσως είναι λίγο υπερβολικός ο Πρωταγόρας ισχυριζόμενος ότι τους αντιμετωπίζουν ως τρελούς. Όμως, με τον τρόπο αυτό, δίνει παραστατικά την αγωνία των ανθρώπων γι' αυτήν τη συμπεριφορά των δικών τους, ενώ παράλληλα προετοιμάζει το έδαφος, για να δηλώσει emphaticά την αντίθεση ως προς τον χαρακτηρισμό ενός ανθρώπου ως τρελού ανάλογα με τη στάση του απέναντι στις άλλες αρετές και τη δικαιοσύνη: είναι τρελός ο μη κάτοχος μιας τέχνης, όταν δεν το ομολογεί και όταν αυτοπροβάλλεται ως ικανός, ενώ, αντιθέτως, είναι τρελός ο μη κάτοχος της δικαιοσύνης όταν ομολογεί την αλήθεια.

B.3.

Ο Πρωταγόρας στο δοθέν απόσπασμα από το πρωτότυπο κείμενο επαναλαμβάνει τη θέση που υποστήριξε ο Σωκράτης -στο μεταφρασμένο κείμενο- στην προσπάθειά του να

ορίσει το περιεχόμενο της διδασκαλίας του σοφιστή. Ο φιλόσοφος αναφέρει ότι η διδασκαλία του Πρωταγόρα κάνει τους άνδρες αγαθούς πολίτες και διακρίνεται η διαφορετική αντίληψη που έχει για την πολιτική τέχνη, η οποία πρέπει να φτιάχνει καλούς πολίτες και όχι ικανούς πολιτικούς, αφού μόνο ένας καλός πολίτης μπορεί να γίνει ικανός πολιτικός. Στον Σωκράτη δεν άρεσε ο πολιτικός επαγγελματισμός που τροφοδοτούσαν οι σοφιστές και ειδικά ο Πρωταγόρας.

Μολονότι ο σοφιστής φαίνεται να δέχεται τη σωκρατική άποψη, την ερμηνεύει με διαφορετικό τρόπο. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από το μύθο είναι τα εξής:

α) Το ότι όλοι οι Αθηναίοι έχουν την πολιτική αρετή, δε σημαίνει ότι αυτή δε διδάσκεται, όπως υποστήριξε ο Σωκράτης, αλλά ότι είναι αναγκαία η ύπαρξή της για την οργάνωση κοινωνιών,

β) Ο Πρωταγόρας δέχεται και αιτιολογεί την καθολικότητα και την αναγκαιότητα της πολιτικής αρετής, όμως δεν αποδεικνύει ακόμα ότι διδάσκεται,

γ) Άποψη του Πρωταγόρα είναι ότι η πολιτική αρετή δόθηκε στον άνθρωπο σ' ένα μεταγενέστερο στάδιο και όχι από την αρχή της δημιουργίας του. Αυτές τις δύο αξίες τις διαθέτει ο άνθρωπος ως ηθικές καταβολές και προδιάθεση. Για να γίνουν όμως κτήμα του και να φτάσει στην πλήρη κατάκτηση της πολιτικής αρετής πρέπει να καταβάλει προσπάθεια και αγώνα, προκειμένου να εντάξει στο περιεχόμενό της τη σωφροσύνη και την ευσέβεια, πέρα από την αιδῶ και τη δίκη.

Στην πορεία για την απόκτηση της πολιτικής αρετής καταλυτικό ρόλο θα διαδραματίσουν οι φορείς αγωγής. Η πολιτική αρετή αποκτάται με «επιμέλεια, άσκηση και διδαχή». Χρειάζεται ενδιαφέρον για την πολιτική αρετή. Οι άνθρωποι πρέπει να θέλουν να διδαχτούν την αρετή, να την αποδέχονται, να συνειδητοποιούν ότι τους αφορά προσωπικά και να την κάνουν προσωπικό τους κτήμα. Η θεωρητική αποδοχή των στοιχείων της πολιτικής αρετής δεν είναι βέβαια αρκετή. Χρειάζεται και η άσκηση. Προφανώς ο Πρωταγόρας υπονοεί ότι υπάρχουν παράγοντες που εμποδίζουν την εφαρμογή των αρχών της δικαιοσύνης και της πολιτικής αρετής, θα εννοεί ίσως την ανθρώπινη απληστία, που προκαλεί βλάβες στα αγαθά και την προσωπικότητα των άλλων.

Ο Σωκράτης από την πλευρά του θεωρούσε αρκετή τη γνώση της αρετής. Γνώση της αρετής σήμαινε γι' αυτόν και εφαρμογή της. Για την άποψη του αυτή ο Σωκράτης επικρίθηκε, ιδίως από τον Αριστοτέλη, για τον οποίο η αρετή πρέπει να γίνει έξις με συνεχή άσκηση. Ωστόσο, όταν ο Σωκράτης μιλούσε για γνώση της αρετής, δεν εννοούσε μια θεωρητική γνώση αλλά και μια βαθιά πεποίθηση για την αξία και τη χρησιμότητα της αρετής. Μια τέτοια πεποίθηση δεν ήταν δυνατό παρά να οδηγήσει και στην εφαρμογή της αρετής.

B.4.

α. Σωστό

β. Λάθος

γ. Σωστό

δ. Σωστό

ε. Λάθος

B5.α.

ἴωσιν = εισιτήριο

δεῖ = ένδεια

ἀνέχονται = ἔξι

εἰδῶσιν = συνείδηση

B5β.

ἀρετῆς : Η ἀρετὴ των ομηρικών ηρώων σχετίζεται ἄμεσα με τα ἀνδραγαθήματά τους στη μάχη.

λόγος : Ο λόγος των δύο πλευρῶν ενός τριγώνου ἰσούται με πέντε

δημιουργικῆς : Τα μαθήματα δημιουργικῆς γραφῆς στοχεύουν στην καλλιέργεια του λογοτεχνικοῦ ταλέντου των διδασκομένων.

Γ1.

Γιατί ὅταν ο λόγος χάσει/στερηθεῖ και τη δόξα/τη φήμη /την αἴγλη του ομιλητῆ και τον τόνο/τη χροιά της φωνῆς του και τις μεταβολές που γίνονται στις ρητορικές ἀγορεύσεις και ἐπιπλέον (ὅταν χάσει) τις κατάλληλες στιγμές και το ενδιαφέρον για την υπόθεση και δεν ὑπάρχει τίποτα που να βοηθᾶ τον δικαστικό ἀγῶνα και να ἐνισχύει την πειστικότητα, ἀλλὰ (ὅταν) ἀπὸ τη μία πλευρά (ο λόγος) ἀδειάζει και ἀπογυμνώνεται ἀπὸ ὅλα ἀνεξαιρέτως ἀυτά που ἔχουν προαναφερθεῖ και ἀπὸ την ἄλλη κάποιος τον διαβάζει χωρὶς πειθῶ και χωρὶς να φανερώνει καμία ἠθοποιία, ἀλλὰ (τον διαβάζει) σαν να ἀπαριθμεῖ (αυτά που λέει), εὐλογα, νομίζω, δίνει την ἐντύπωση στους ἀκροατές ὅτι εἶναι κακός. Και ἀυτά ἀκριβῶς θα ἐβλαπταν πάρα πολὺ αὐτόν που παρουσιάζεται τῶρα και θα τον ἔκαναν να φαίνεται χειρότερος.

Γ2.α.

ἀνάγνωθι

ἀπαριθμοῖεν

ἀκούσεσθαι

μάλα

φανῆτε

Γ2.β.

τοῦ μὲν προειρημένου ἅπαντος ἔρημοι γένωνται

Γ3.α.

τῶν μεταβολῶν : ἀντικείμενο στο ρῆμα «ἀποστερηθῆ»

τῶν προειρημένων : ἑναρθρη ἐπιθετικὴ μετοχὴ, ὡς ἐτερόπτωτος ονοματικὸς προσδιορισμὸς που λειτουργεῖ ὡς γενικὴ (προσδιοριστικὴ) ἀντικειμενικὴ στο «ἔρημος»

γυμνός : ἀπλὸ κατηγορούμενο μέσω του συνδετικοῦ ρήματος «γένηται» στο ὑποκείμενο «ὁ λόγος»

εἰκότως : ἐπιρρηματικὸς προσδιορισμὸς του τρόπου στο ρῆμα «δοκεῖ»

τοῖς ἀκούουσιν : ἑναρθρη ἐπιθετικὴ μετοχὴ ὡς δοτικὴ προσωπικὴ του κρῖνοντος προσώπου στο προσωπικὸ ρῆμα «δοκεῖ».

Γ3.β.

Ἄπερ καὶ τὸν [...] ἐπιδεικνύμενον μάλιστ' ἂν βλάψει : εἶναι κύρια πρόταση κρίσεως (ἡ αναφορικὴ ἀντωνυμία δεν εἰσάγει δευτερεύουσα πρόταση, ἐπειδὴ βρίσκεται στην ἀρχὴ περιόδου).

Ἄπερ : ὑποκείμενο στο ρῆμα «ἂν βλάψει» (αττικὴ σύνταξη)

τὸν [...] ἐπιδεικνύμενον : ἑναρθρη ἐπιθετικὴ μετοχὴ, ὡς ἀντικείμενο του ρήματος «ἂν βλάψει»

φαυλότερον : ἀπλὸ κατηγορούμενο μέσω του συνδετικοῦ ἀπαρεμφάτου «φαίνεσθαι» στο ὑποκείμενο «τὸν ἐπιδεικνύμενον»

φαίνεσθαι ἀπαρέμφατο του σκοποῦ ἢ αποτελέσματος. Λειτουργεῖ ὡς ἐπιρρηματικὸς προσδιορισμὸς του σκοποῦ / του αποτελέσματος στο ρῆμα σκόπιμης ἐνέργειας «ποιήσειεν».